

Dr. sc. Dražen Živić
Dr. sc. Nenad Pokos

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA PODRAVINE

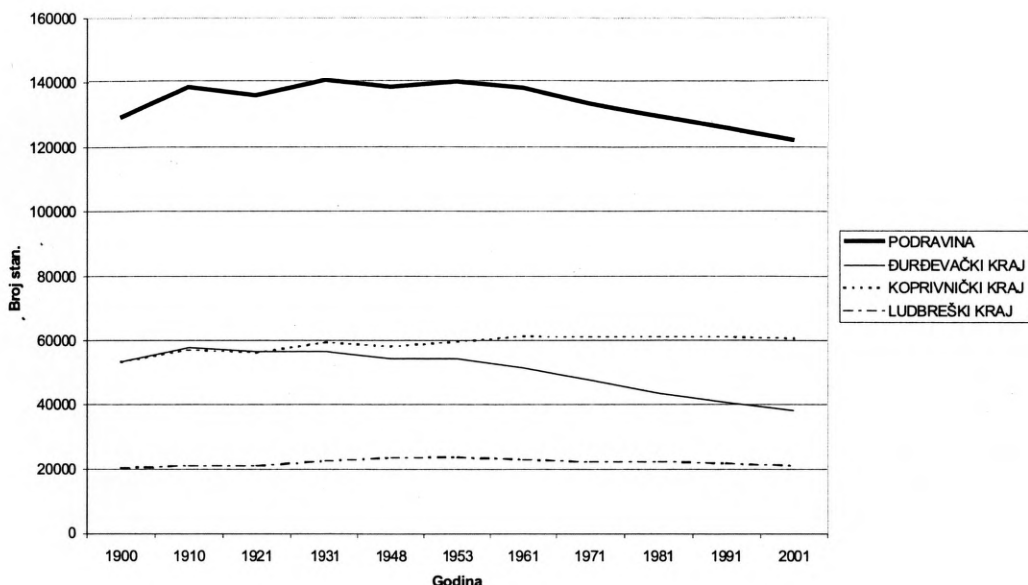
UVOD

Premda se prostor gornje Podravine prostire između Trnovca Bartolovečkog i Jalžabeta na zapadu i do Starog Gradeca na istoku (Feletar, 2002.) ovdje se pod Podravinom podrazumijeva područje nekadašnjih velikih općina Ludbreg, Koprivnica i Đurđevac (koje su egzistirale do 1992. godine). Stoga se u članku analiza zasniva na trima većim područjima (krajevima) - đurđevačkoj, koprivničkoj i ludbreškoj Podravini - koja se podudaraju s područjima bivših spomenutih općina. Neuključivanje istočnog prostora bivše varaždinske općine (današnje općine Trnovec Bartolovečki i Jalžabet) opravdava se i time što se najveći dio radova o Podravini proteklih desetljeća ne odnosi na navedeno područje. Od ukupno 1618 km² ovako omeđenog podravskog prostora, reorganizacijom teritorijalnog ustrojstva Republike Hrvatske 1993. godine najveći dio Podravine pripao je Koprivničko-križevačkoj županiji (76,3%). Zapadni dio Podravine s 225 km² (13,9%) nalazi se u Varaždinskoj županiji dok najistočniji dio s 9,8% područja participira u Virovitičko-podravskoj županiji. Unutar Podravine iste je godine formirano dvadeset šest novih administrativno-teritorijalnih jedinica; tri grada (Koprivnica, Đurđevac i Ludbreg) te dvadeset i tri općine. Popisom stanovništva 2001. godine u Podravini je ukupno popisano 120.013 osoba u 182 naselja. To znači da je opća gustoća naseljenosti početkom 21. stoljeća iznosila 74,2 stanovnika na km². Daleko najbrojnijim stanovništvom izdvaja se naselje Koprivnica (25.296 stanovnika) u kojoj živi 21,1% stanovništva Podravine. Stanovništvo Koprivnice gotovo je tri puta (282,3%) brojnije od sljedećeg najvećeg naselja tj. Đurđevca u kojem je 2001. popisano 6616 stanovnika.

KRETANJE STANOVNIŠTVA Popisno kretanje stanovništva

Za razumijevanje suvremenih demografskih stanja i procesa potrebno se ukratko osvrnuti i na razvojne tijekove u prošlosti. Stoga tablica 1. i slika 1. prikazuju kretanje stanovništva Podravine u posljednjih sto godina, odnosno od popisa stanovništva 1900. do 2001. godine (tablica 1).

U cjelokupno promatranom razdoblju broj stanovnika Podravine smanjen je za 7132 stanovnika odnosno 5,6% (tablica 2). Kretanje broja stanovnika može se raščlaniti na dva karakteristična razdoblja u vremenskom rasponu od pedesetak godina. U prvoj polovini 20. stoljeća popisom ustanovljeni broj stanovnika pokazuje izrazito oscilatorno kretanje. Nakon početnog porasta broja stanovnika od 7% (u razdoblju 1900. -1910.), stanovništvo Podravine u sljedećem međupopisju (1910.-1921.) bilježi pad od 1,7% zbog negativnih posljedica I. svjetskog rata. Dvadesetih godina prošlog stoljeća ponovno dolazi do porasta broja stanovnika (3,5%) da bi u razdoblju 1931.-1948. zbog posrednih i neposrednih gubitaka u II. svjetskom ratu, bilo zabilježeno relativno smanjenje stanovništva (1,7%)

Slika 1. Kretanje broja stanovnika Podravine i njezinih sastavnica 1900.-2001. godine

identično kao i u međupopisju koji je obuhvaćao I. svjetski rat. Ponovni porast broja stanovnika (1,2%) u razdoblju 1948.-1953. rezultat je blage poslijeratne kompenzacije stanovništva dok su nakon toga sva sljedeća međupopisja zabilježila pad broja stanovnika. U tom drugom razdoblju najintenzivnija depopulacija zabilježena je između 1961. i 1971. (3,5%) dok je 2001. godine u Podravini živjelo 3,1% manje stanovnika nego početkom devedesetih godina prošlog stoljeća. Tome je donekle pridonijela i izmijenjena popisna metodologija prema kojoj u ukupno stanovništvo više ne ulaze osobe koje su godinu dana ili duže bile na radu ili boravku u inozemstvu a da istodobno nisu održavale češće kontakte s kućanstvom u Hrvatskoj.

Uzroci demografskog praznjenja Podravine posljednjih nekoliko desetljeća objašnjeni su već u nekoliko navrata pa se neće posebno ponavljati (Feletar, 1981., Feletar 1983., Feletar 1991., Feletar 2002.). Dakako da ipak kao glavne razloge depopulacije treba navesti intenzivne procese deagrarijacije i deruralizacije s jedne strane, odnosno kašnjenje industrijalizacije i urbanizacije podravskog prostora, u odnosu na npr. zagrebačko ili varaždinsko područje, s druge strane. Zbog toga ovaj prostor nije bio toliko atraktivan za masovnije doseljavanje, već naprotiv, brojno stanovništvo u najreproduktivnijoj dobi mahom je iseljavalo iz Podravine. S time povezano, tradicionalno niski natalitet podravskog stanovništva još je više smanjivan pa je već krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća ovdje zabilježena negativna prirodna promjena stanovništva (uz bjelovarski kraj to je slučaj najranije prirodne depopulacije u Hrvatskoj). Konstantna depopulacija Podravine nakon 1953. godine odrazila se i na smanjivanje udjela njenog stanovništva u ukupnom stanovništvu Hrvatske. Između 1900. i 2001. taj je udjel pao s 4% na svega 2,7%.

Godina popisa

Područje	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
đurđevačko	53439	57840	56506	56459	54293	54243	51666	47788	43656	40901	38246
koprivničko	53315	57135	56246	59381	58150	59614	61309	61086	61166	61052	60564
ludbreško	20391	21131	21034	22575	23649	23802	23057	22340	22371	21848	21203
UKUPNO	129045	138016	135707	140346	138040	139612	137993	133185	129174	125792	122014

Tablica 1. Kretanje broja stanovnika Podravine i njezinih sastavnica 1900. - 2001.

* Prikazani su popisni rezultati prema važećoj metodologiji u trenutku pojedinog popisa. Stoga podaci za 2001. nisu potpuno usporedivi s podacima ranijih godina kada je u broj ukupnog stanovništva ulazilo i stanovništvo u inozemstvu, ukoliko je imalo prijavljeno prebivalište u RH. Taj je princip prema preporukama EU-a napušten 2001. godine kada su u ukupno stanovništvo mogli biti pribrojani jedino stanovnici koji su manje od godinu dana u inozemstvu, odnosno oni koji "održavaju učestale prometne, kulturne, gospodarske i ostale veze s kućanstvom u RH".
Izvor: Korenčić, M. (1979.): *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971.*, Djela JAZU, Knjiga 54, Zagreb, *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981.*, Tabele po naseljima, RZS, Zagreb, 1982., *Popis stanovništva 1991.*, *Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, Dokumentacija 881.* RZS, Zagreb, 1992., *Popis stanovništva 2001.* DZS, Zagreb, 2002.

Popisna godina	Broj stanovnika	% stanovništva Hrvatske	Pokazatelj promjene	
			bazični indeks (1900=100)	lančani indeks
1900.	127145	4,0	100,0	-
1910.	136106	3,9	107,0	107,0
1921.	133786	3,9	105,2	98,3
1931.	138415	3,7	108,9	103,5
1948.	136092	3,6	107,0	98,3
1953.	137659	3,5	108,3	101,2
1961.	136032	3,3	107,0	98,8
1971.	131214	3,0	103,2	96,5
1981.	127193	2,8	100,0	96,9
1991.	123801	2,6	97,4	97,3
2001.	120013	2,7	94,4	96,9

Tablica 2. Promjena broja stanovnika Podravine i njezin udjel u ukupnom stanovništvu Hrvatske po popisnim godinama
Izvor: tablica 1.

Sagledavajući kretanje broja stanovnika između triju podravskih sastavnica, uočavaju se relativno diferencirane promjene po ovdje izdvojenim razdobljima (tablica 3). Tako je u đurđevačkoj Podravini, u kojoj je proces industrijalizacije i urbanizacije tekao najsporije, broj stanovnika u stogodišnjem razdoblju smanjen čak 28,4%. Nasuprot tome, intenzivni razvoj industrije u Koprivnici te s time povezana potražnja za radnom snagom, uvjetovao je porast broja stanovnika u koprivničkoj Podravini za 13,6%. Porast broj stanovnika u ludbreškoj Podravini od 4% rezultat je znatno slabije razvijenih industrijskih funkcija nego u koprivničkoj Podravini. U odnosu na đurđevačku Podravinu, ovdje je porast broja stanovnika posljedica znatno većeg gravitirajućeg utjecaja pravog regionalnog središta (Varaždin) zbog čega stanovništvo nije u tolikoj mjeri iseljavalo zbog većih mogućnosti dnevnih migracija. Unatoč tome, u poslijeratnom razdoblju (1948.-2001.) ludbreška Podravina bilježi pad broja stanovnika (10,3%) što nije slučaj i s koprivničkom Podravinom (porast 4,1%). U razdoblju 1991.-2001. sve tri sastavnice imaju pad broja stanovnika s istim redoslijedom kao u prethodnim razdobljima. Koprivnička Podravina s minimalnim padom od 0,8%, ludbreška Podravina s 3%-tnim smanjen-

njem te đurđevačka Podravina u kojoj je 2001. godine zabilježeno 6,5% manje stanovnika nego 1991. godine.

Područje	Indeks promjene broja stanovnika		
	2001./1900.	2001./1948.	2001./1991.
Đurđevačka Podravina	71,6	70,4	93,5
Koprivnička Podravina	113,6	104,1	99,2
Ludbreška Podravina	104,0	89,7	97,0
Podravina ukupno	94,4	88,2	96,9

Tablica 3. Promjena broja stanovnika Podravine te njezinih sastavnica u razdobljima 1900.-2001., 1948.-2001. te 1991.-2001. godine
Izvor: tablica 1.

Promatrajući promjenu broja stanovnika po gradovima i općinama, zapaža se da, npr. 1910. godine niti jedna općina nije imala manje od dvije tisuće stanovnika, dok je 2001. godine takvih slučajeva bilo u šest teritorijalnih jedinica.

Na početku promatranog razdoblja brojnije stanovništvo od grada Koprivnice imali su grad Đurđevac i općina Pitomača (tablica 4). Posljednjim popisom 2001. godine grad Koprivnica imao je za 201,5% brojnije stanovništvo od općine Pitomača te 256,1% brojnije od grada Đurđevca. To je i razumljivo ukoliko se zna da je grad Koprivnica između 1900. i 2001. povećao broj stanovnika za čak 269,3%. Populacijski rast u istom je razdoblju zabilježen još jedino u gradu Ludbregu (48,5%) te općini Koprivnički Bregi (38,5%). Istodobno je u tri općine broj stanovnika više nego prepolovljen: u Goli 52,3%, Legradu 51,9% te Novom Virju 51,5%.

Gotovo su identična i najvažnija obilježja promjene broja stanovnika u razdoblju 1948.-2001. Jedina je razlika što općina Koprivnički Bregi nema porast, već relativno najmanji pad broja stanovnika. Relativni porast broja stanovnika grada Koprivnice dvostruko je veći nego u gradu Ludbregu dok po intenzitetu depopulacije ovaj put prednjači općina Legrad ispred općina Gola i Novo Virje. Potonje su općine i jedine u razdoblju 1991.-2001. zabilježile smanjenje broja stanovnika veće od 10% dok su gradovi Koprivnica i Ludbreg jedine teritorijalne jedinice s porastom broja stanovnika.

Grad/općina	Godina popisa										
	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
Donji Martijanec	4596	4785	4805	5266	5557	5627	5382	5048	5294	4619	4327
Drnje	2717	2790	2720	2808	2591	2661	2633	2447	2363	2244	2156
Đelekovec	2780	2822	2899	2973	2861	2870	2716	2404	2172	1953	1824
Đurđevac	11147	12106	11517	11356	10634	10372	10132	9679	9468	9430	8862
Ferdinandovac	3272	3624	3779	3787	3467	3514	3268	2881	2497	2293	2107
Gola	5789	6415	6280	6026	5592	5281	4719	4163	3609	3165	2760
Hlebine	2340	2594	2579	2612	2602	2543	2500	2234	1845	1606	1470
Kalinovac	2881	3080	2983	2944	2884	2951	2777	2506	2140	1852	1725
Kloštar Podravski	4412	4539	4528	4694	4769	4849	4753	4453	4095	3893	3603
Koprivnica*	8544	10085	10140	11932	12864	14139	16582	21104	25941	29706	31556
Koprivnički Bregi*	1840	2011	1958	2403	2582	2819	3171	3070	2828	2706	2549
Koprivnički Ivanec	2837	3107	2964	3509	3395	3429	3336	3107	2899	2574	2361
Legrad	5629	5678	5891	5724	5701	5611	5268	4549	3746	3200	2764

Ludbreg	5838	6145	5999	6807	7056	7153	7002	7344	8165	8485	8668
Mali Bukovec	3447	3589	3449	3596	3528	3566	3595	3333	2992	2724	2507
Molve	3778	4097	3834	3739	3692	3569	3460	3243	2836	2487	2379
Novigrad Podr.	5673	5670	5651	5412	4969	4970	4746	4373	3809	3329	3161
Novo Virje	2854	3121	3074	2944	2773	2719	2531	2182	1877	1601	1412
Peteranec	4651	4725	4515	4456	4104	4020	3904	3485	3199	2954	2848
Pitomača	11736	13283	12962	13942	14183	14667	13897	12532	11618	11106	10465
Podr. Sesvete	2760	3355	3450	3291	2965	2902	2682	2510	2206	1957	1778
Rasinja	6903	7176	6759	6631	6120	6276	6275	5551	4731	4027	3818
Sokolovac	5004	5485	5445	6360	6214	6416	6715	5751	5013	4366	3964
Sveti Đurđ	4603	4706	4807	5045	5581	5480	5136	4788	4396	4410	4174
Veliki Bukovec	2079	2105	2143	2006	2059	2102	2061	1934	1605	1679	1578
Virje	9035	9013	8655	8152	7349	7153	6791	6543	5849	5435	5197

Tablica 4. Kretanje broja stanovnika Podravine po gradovima i općinama 1900. - 2001.

Izvor: kao kod tablice 1.

* Broj stanovnika za grad Koprivnicu i općinu Koprivnički Bregi 1910. i 1921. godine ovdje je procijenjen jer su u popisnim knjigama iz tih godina podaci za naselje Koprivnički Bregi prikazani zajedno s naseljem Koprivnica. Da su korišteni ti podaci, broj stanovnika grada Koprivnice bio bi precijenjen, a općine Koprivnički Bregi podcijenjen.

Promjena broja stanovnika Podravine po naseljima 1991.-2001. pokazuje da populacijski rast iskazuju tek Koprivnica i Ludbreg, njihova pojedina prigradska (Štaglinec, Reka, Kunovec Breg, Sigetec Ludbreški, Globočec, Čukovec itd.) te tek nekoliko naselja izvan tih područja (Botovo, Turnašica, Velika i Mala Branjska itd.).¹ Od ukupno 182 naselja porast broja stanovnika zabilježen je u tek 32 naselja (1,6%), od kojih je u samo deset taj porast bio veći od 10%.

Nasuprot njima, najvećim padom broja stanovnika obilježena su naselja uz rijeku Dravu te naselja na obroncima Kalnika i Bilogore. U dvadeset naselja broj stanovnika smanjen je za samo deset godina više od 20%.

Naselje	Indeks promjene broja stanovnika		
	2001./1900.	2001./1948.	2001./1991.
Donji Martijanec	94,1	77,9	93,7
Drnje	79,4	83,2	96,1
Đelekovec	65,6	63,8	94,8
Đurđevac	79,5	83,3	94,0
Ferdinandovac	64,4	60,8	91,9
Gola	47,7	49,4	87,2
Hlebine	62,8	56,5	91,5
Kalinovac	59,9	59,8	93,1
Kloštar Podravski	81,7	75,6	92,6
Koprivnica	369,3	245,3	106,2
Koprivnički Bregi	138,5	98,7	94,2
Koprivnički Ivanec	83,2	69,5	91,7
Legrad	49,1	48,5	86,4
Ludbreg	148,5	122,8	102,2
Mali Bukovec	72,7	71,0	92,0
Molve	63,0	64,4	95,7

Novigrad Podravski	55,7	63,6	95,0
Novo Virje	49,5	50,9	88,2
Peteranec	61,2	69,4	96,4
Pitomača	89,2	73,8	94,2
Podravske Sesvete	64,4	60,0	90,9
Rasinja	55,3	62,4	94,8
Sokolovac	79,2	63,8	90,8
Sveti Đurđ	90,7	74,8	94,6
Veliki Bukovec	75,9	76,6	94,0
Virje	57,5	70,7	95,6

Tablica 5. Promjena broja stanovnika Podravine po gradovima i općinama u razdobljima 1900.-2001., 1948.-2001. te 1991.-2001. godine
Izvor: tablica 1.

PRIRODNO KRETANJE STANOVNIŠTVA PODRAVINE

Jedna je od odrednica ukupnog kretanja (smanjenja) stanovništva Podravine posljednjih desetljeća svakako bio prirodni pad. Ovdje će se razmotriti prirodno kretanje između 1971. i 2000. godine budući da se raspoložbe podacima o broju rođenih i umrlih za svaku godinu po naseljima, za razliku od druge odrednice ukupnog kretanja (migracija), za čiju bi prezentaciju bio potreban još uvijek nepostojeći registar stanovništva. Svi prikazani podaci u tablicama prilagođeni su metodologiji koja kod evidentiranja prirodnog kretanja u Hrvatskoj vrijedi od 1998. godine. To znači da se broj živorođenih i umrlih odnosi na vitalne događaje "u zemlji", odnosno u njih nisu ubrojene osobe rođene ili umrle u inozemstvu.

PRIRODNO KRETANJE STANOVNIŠTVA PODRAVINE 1971.-1980. GODINE

Već na početku promatranog razdoblja (1971. godine), prirodna promjena stanovništva Podravine bila je negativna (višak umrlih nad živorođenima iznosio je 87 osoba). To potvrđuje ranije navedeno: prirodni pad stanovništva Podravine javlja se već krajem šezdesetih godina 20. stoljeća (točnije - 1968. godine) čime ovaj prostor pripada područjima s najranijom pojavom prirodne depopulacije u Hrvatskoj (na razini čitave Hrvatske prirodni pad stanovništva prvi puta nakon II. svjetskog rata javlja se "tek" 1991. godine). Ukupni prirodni pad stanovništva u razdoblju 1971.-1980. iznosio je 2271 stanovnika, odnosno toliko je bio veći broj umrlih od živorođenih osoba (tablica 6).

Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena
1971.	1646	1733	-87
1972.	1589	1892	-303
1973.	1532	1673	-141
1974.	1507	1797	-290
1975.	1543	1700	-157
1976.	1437	1712	-275
1977.	1541	1714	-173
1978.	1514	1879	-365

1979.	1590	1831	-241
1980.	1598	1837	-239
Ukupno	15497	17768	-2271

Tablica 6. Prirodno kretanje stanovništva Podravine u zemlji 1971.-1980. godine

Izvor: tablozami rođenih i umrlih 1971.-1980. RZS, Zagreb.

Područje	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena
Đurđevačka Podravina	5288	6908	-1620
Koprivnička Podravina	7275	8038	-763
Ludbreška Podravina	2934	2822	112

Tablica 7. Prirodno kretanje stanovništva podravskih sastavnica u zemlji 1971.-1980. godine

Izvor: kao kod tablice 6.

Analiza prirodnog kretanja po područjima prikazuje da je ludbreška Podravina zadržala još uvijek prirodni prirast stanovništva dok je prirodni pad stanovništva u đurđevačkoj Podravini bio znatno intenzivniji nego u koprivničkom dijelu Podravine.

PRIRODNO KRETANJE STANOVNIŠTVA PODRAVINE 1981.-1990. GODINE

Sve intenzivniji proces starenja te daljnja emigracija mlađeg, radno sposobnog podravskog stanovništva, uvjetovala je u razdoblju 1981.-1990. još jače produbljivanje prirodnog pada; višak umrlih nad živorođenim osobama tada je iznosio 4002 osobe što je porast od 76,2% u odnosu na razdoblje 1971.-1980. U odnosu na prethodno međupopisje, broj živorođenih smanjen je 5,4% dok je broj umrlih povećan 5,1%. Iz tablice 8. i slike 2. vidljivo je da u drugoj polovici 1980-ih dolazi do znatnog pada nataliteta jer se broj živorođenih, koji se do tada petnaestak godina kretao prosječno oko 1550 osoba, odjednom snižava na oko 1380 živorođenih. To je posljedica ulaska u najfertilnije razdoblje znatno okrnjenih generacija, rođenih u doba minimalnog prirodnog prirasta, odnosno početnih godina prirodnog pada 1960-ih godina.

Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena
1981.	1551	1946	-395
1982.	1560	1884	-324
1983.	1570	2026	-456
1984.	1644	1946	-302
1985.	1489	1865	-376
1986.	1377	1869	-492
1987.	1387	1818	-431
1988.	1413	1786	-373
1989.	1370	1805	-435
1990.	1305	1723	-418
Ukupno	14666	18668	-4002

Tablica 8. Prirodno kretanje stanovništva Podravine u zemlji 1981.-1990. godine

Izvor: tablozami rođenih i umrlih 1981.-1990. RZS, Zagreb.

Područje	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena
Đurđevačka Podravina	4718	6956	-2238
Koprivnička Podravina	7425	8699	-1274
Ludbreška Podravina	2547	3013	-466

Tablica 9. Prirodno kretanje stanovništva podravske sastavnice u zemlji 1981.-1990. godine

Izvor: kao kod tablice 8.

U ovom razdoblju i ludbreška Podravina bilježi prirodni pad stanovništva, ali sa znatno manjim stopama no što je bio slučaj u Koprivničkoj te pogotovo u đurđevačkoj Podravini.

PRIRODNO KRETANJE STANOVNIŠTVA PODRAVINE 1991.-2000. GODINE

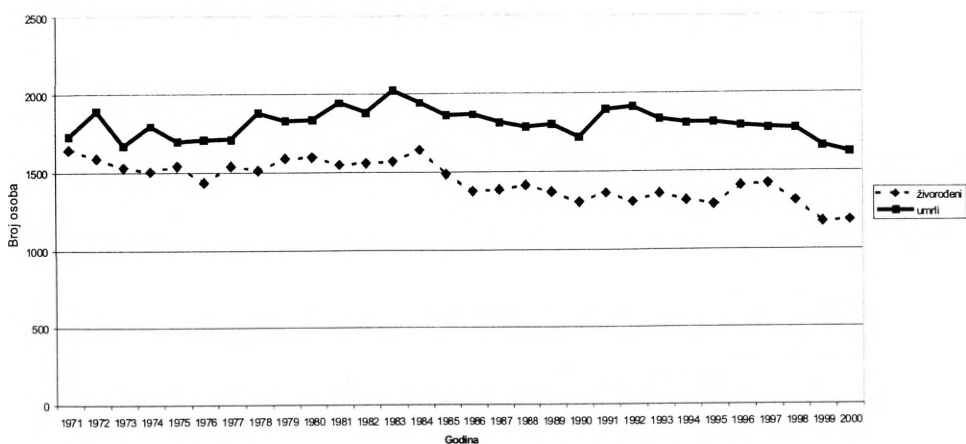
U posljednjem međupopisju prirodni pad stanovništva bio je "samo" za 761 osobu veći nego u razdoblju 1981.-1990. (tada je u odnosu na 1971.-1980. prirodni pad bio veći za 1731 osobu). Tome je razlog ponajprije sve manji broj umrlih osoba gotovo iz godine u godinu. Uz produljenje ljudskog života, do toga je došlo i zbog dugotrajnih procesa snižavanja nataliteta i emigracije podravskog stanovništva što je 1990-ih (u odnosu na 1980-te) uvjetovalo smanjenje apsolutnog broja stanovništva u najstarijim dobnim skupinama koje razumljivo i najviše sudjeluju u broju umrlih osoba. S druge strane, broj živorođenih osoba u proteklom desetljeću smanjen je za čak 10,3% u odnosu na razdoblje 1981.-1990. Dakako da su, osim daljnjeg smanjenja broja stanovnika u reproduktivnoj dobi (zbog već navedenih razloga), na smanjenje nataliteta tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća znatno utjecale i negativne posljedice velikosrpske agresije, gospodarska recesija, pad standarda itd. Između dvaju krajnje promatranih godina (1971. i 2000.), odnosno u samo trideset godina, broj živorođenih smanjen je za 459 osoba ili za čak 27,9%

Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena
1991.	1364	1897	-533
1992.	1307	1913	-606
1993.	1360	1838	-478
1994.	1315	1813	-498
1995.	1290	1814	-524
1996.	1409	1793	-384
1997.	1421	1778	-357
1998.	1314	1776	-462
1999.	1177	1664	-487
2000.	1187	1621	-434
Ukupno	13144	17907	-4763

Tablica 10. Prirodno kretanje stanovništva Podravine u zemlji 1991.-2000.

Izvor: tabloграмi rođenih i umrlih 1991.-2000. DZS, Zagreb.

Između 26 podravskih lokalnih jedinica jedino je grad Koprivnica zadržao prirodni prirast (13 stanovnika) u razdoblju 1991.-2000. godine (tablica 11). Najniže stope prirodnog pada imaju grad Ludbreg te općine Drnje, Pitomača i Koprivnički Bregi. Najintenzivnija prirodna depopulacija karakte-

Slika 2. Kretanje nataliteta i mortaliteta stanovništva Podravine 1971.-2000. godine

ristična je za sjeverne i južne rubove središnje Podravine, općine Legrad, Đelekovec, Sokolovac i Rasinja. Među njima se posebno ističe naselje Legrad koje je prirodnim putem izgubilo čak 12,3% stanovništva u odnosu na 1991. godinu. Od ukupno 182 naselja svega je njih 15 (8,2%) u razdoblju 1991.-2000. imalo prirodni prirast stanovništva dok je u dva naselja zabilježen isti broj rođenih i umrlih.

Grad/općina	Živorođeni	Umrli	Prirodna promjena
Donji Martijanec	436	636	-200
Drnje	265	312	-47
Đelekovec	169	355	-186
Đurđevac	1053	1461	-408
Ferdinandovac	227	398	-171
Gola	325	537	-212
Hlebine	174	263	-89
Kalinovac	170	343	-173
Kloštar Podravski	465	606	-141
Koprivnica	3245	3232	13
Koprivnički Bregi	318	388	-70
Koprivnički Ivanec	250	388	-138
Legrad	196	564	-368
Ludbreg	953	1046	-93
Mali Bukovec	296	434	-138
Molve	308	409	-101
Novigrad Podravski	325	564	-239
Novo Virje	150	250	-100
Peteranec	320	495	-175
Pitomača	1331	1623	-292
Podravske Sesvete	227	368	-141
Rasinja	340	755	-415
Sokolovac	389	721	-332

Sveti Đurd	446	649	-203
Veliki Bukovec	171	216	-45
Virje	595	894	-299

Tablica 11. Prirodno kretanje stanovništva Podravine po gradovima i općinama 1991.-2000. godine

Izvor: kao kod tablice 10.

STRUKTURNO-DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA PODRAVINE

Jedno od najvažnijih demografskih obilježja nekoga prostora su strukture stanovništva. One su ne samo pokazatelj, nego i iznimno važan čimbenik demografskog razvoja. U demografskim se strukturama zrcali utjecaj niza međusobno prožetih vanjskih i unutarnjih demografskih, društvenih, gospodarskih, povijesnih i političkih čimbenika i odrednica razvoja stanovništva. Tek poznavanjem barem najvažnijih strukturno-demografskih značajki nekog prostora, možemo u cijelosti razumjeti i vrednovati ukupnost demografskih odnosa, trendova i procesa na tom prostoru.

DOBNO-SPOLNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA PODRAVINE

Među strukturama stanovništva demografski je najvažnija biološka struktura jer se kroz nju prožimaju značajke prirodnog, prostornog (migracijskog) i brojčanog (ukupnog) kretanja stanovništva na nekom prostoru. Biološku strukturu stanovništva možemo promatrati u užem i širem smislu riječi; u užem smislu radi se o strukturi stanovništva po spolu i strukturi stanovništva po dobi. Biološka struktura shvaćena u širem smislu riječi, uz dobno-spolnu, uključuje i strukture prema plodnosti, bračnom statusu i slično (Wertheimer-Baletić, 1999.). Dobno-spolna struktura stanovništva rezultanta je dugoročnog djelovanja nekoliko unutarnjih i vanjskih čimbenika razvoja stanovništva, među kojima se svojim dalekosežnim učincima po demografski razvoj naročito ističu: natalitet i strukture živorođenih prema spolu, mortalitet i strukture umrlih prema spolu, migracije, napose njihova selektivnost po dobi i spolu te vanjski čimbenici kao što su ratovi, bolesti i prirodne katastrofe. Svi poremećaji u demografskom razvoju nepovoljni će odraz imati i na dobno-spolnu strukturu stanovništva, ali će istodobno i narušavanje dobno-spolne slike naseljenosti izazvati duboke i teško otklonjive poremećaje u demoreprodukcijском i gospodarskom razvoju stanovništva i prostora.

Struktura stanovništva po spolu pokazuje broj muškog i ženskog stanovništva. Iskazuje se koeficijentom maskuliniteta (broj muških na sto ženskih stanovnika) ili koeficijentom feminiteta (broj ženskih na sto muških stanovnika). Neujednačenost spolne strukture, koja može biti posljedica odgovarajućih unutarnjih ili vanjskih poremećaja demografskog razvoja, nepovoljno utječe na mnoge odrednice i čimbenike razvoja stanovništva, primjerice, na sklapanje brakova (nupcijaliteta), na fertilitet i natalitet te u konačnici nepovoljno utječe i na ukupnu prirodnu dinamiku stanovništva. (Friganović, 1987.) Raščlambu spolne strukture stanovništva Podravine u ovom smo prilogu temeljili na promjeni općeg koeficijenta feminiteta (za ukupno stanovništvo), specifičnih koeficijenata feminiteta prema velikim dobnim skupinama (0-19, 20-59, 60 i više) te na promjeni udjela ženskog stanovništva u predferilnoj, ferilnoj i postferilnoj dobi života.

Dobna struktura stanovništva je temeljna demografska struktura jer pokazuje potencijalnu vitalnost i biodinamiku stanovništva nekog prostora. Dobna struktura otkriva temeljne tendencije dosadašnjeg demografskog razvoja, ali i upućuje na buduća kretanja, procese i odnose u razvoju populacije. U

osnovi, dobnom strukturom stanovništva se očituje mladost, zrelost ili starost određene populacije. Pri povlačenju granica koje određuju je li neku populaciju prema dobnom sastavu karakterizira mladost, zrelost ili starost, mogu se primijeniti različite podjele. U ovome smo prilogu mladim stanovništvom smatrali veliku dobnu skupinu do 19, zrelim stanovništvom dobnu skupinu između 20 i 59, a starim stanovništvom dobnu skupinu od 60 godina i više. Prema dobnoj strukturi tri su osnovna tipa stanovništva - (1) mlado u kojem skupina stanovništva 0-19 godina čini više od 35% ukupnog stanovništva; (2) staro u kojem skupina stanovništva starija od 60 godina čini više od 12% ukupnog stanovništva; (3) zrelo u kojem kategorije mladog i starog stanovništva nisu izrazitije zastupljene. Među značajnije pokazatelje dobne strukture stanovništva, uz trend promjene apsolutnog broja osoba unutar pojedine velike dobne skupine, ubrajamo i koeficijente mladosti, starosti i dobne ovisnosti te indekse starosti i mladosti.

SPOLNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA PODRAVINE

Spolna struktura stanovništva Podravine između 1971. i 2001. godine pokazuje trend ujednačavanja. Posljedica je to opće poznate činjenice da odmakom od II. svjetskog rata dolazi do svojevrsnog uravnoteženja općih koeficijenata feminiteta i maskuliniteta. Dok je neposredno nakon rata izrazita prevlast ženskog nad muškim stanovništvom posljedica, kako diferencijalnog mortaliteta muškog stanovništva tijekom II. svjetskog rata, tako dijelom i poslijeratne selektivne emigracije u kojoj su više sudjelovali muškarci. Uravnoteženje spolne strukture u kasnijim razdobljima posljedica je, pak, ponajviše diferencijalnog nataliteta muškog stanovništva. Poznato je, naime, da se u prosjeku rađa 5-6% više muške nego ženske djece. (Friganović, 1987.)

Premda je u Podravini žensko stanovništvo još uvijek brojnije od muškog, primjetno je, dakle, smanjivanje raspona između broja i udjela žena i muškaraca u ukupnom stanovništvu. Tako je opći koeficijent feminiteta u promatranom tridesetogodišnjem razdoblju (1971.-2001.) smanjen sa 108,5 na 108,1, dok je koeficijent maskuliniteta povećan s 92,1 na 92,5. Istodobno, udjel ženskog u ukupnom stanovništvu Podravine smanjen je s 52,0% na 51,8%, a udjel muškog stanovništva povećan s 48,0% na 48,2%. Međutim, unutar podravskoga prostora postoje stanovite razlike u razvoju spolne strukture stanovništva. Dok je u đurđevačkoj i koprivničkoj Podravini opći koeficijent feminiteta smanjen (u prvoj sastavnici Podravine sa 110,3 na 107,9, a u drugoj sa 107,6 na 107,4), dotle je u ludbreškoj Podravini opći koeficijent feminiteta povećan, i to sa 107,2 na 107,9.

Za ocjenu uzročno-posljedičnih odnosa dinamike spolne strukture stanovništva Podravine bitno su važnije i znakovitije promjene specifičnih koeficijenata prema velikim dobnim skupinama. Već se na prvi pogled jasno ističe gotovo neprijeporni zaključak kako je spolna slika pojedinih velikih dobnih skupina stanovništva Podravine izrazito neujednačena, pa čak i toliko poremećena da se u najnovijem razdoblju naprosto nameće kao jedan od ograničavajućih čimbenika stabilnog i prirodnog demografskog razvoja podravskoga kraja. Razmjerno nizak specifični koeficijent feminiteta za mlado stanovništvo do 19 godina starosti (1971. 94,6 i 2001. 94,7) donekle je i samorazumljiv pa i opravdan zbog višeg nataliteta muškog stanovništva. Međutim, izrazito visok koeficijent feminiteta u dobnim skupinama iznad 60 godina starosti (1971. 137,5 i 2001. 160,9) te promjena koeficijenta feminiteta u zrelim dobnim skupinama (1971. 107,7 i 2001. 96,5), nesumnjivo nas upućuju na dublje uzroke i teže posljedice značajnih poremećaja u spolnoj slici naseljenosti ukupnog stanovništva Podravine. Drugim riječima, spolnu strukturu najvitalnijeg dijela stanovništva Podravine karakterizira vi-

šak muškaraca, dok u starijim dobnim skupinama izrazitu prevlast ima žensko stanovništvo. Sa stajališta prirodne obnove stanovništva Podravine to je vrlo nepovoljan trend. U radno i vitalno najspobnijim dobnim skupinama više je nego primjetan manjak ženskog stanovništva, naročito u reproduktivnoj (fertilnoj) dobi. Potonje za posljedicu ima značajne poremećaje u nupcijalitetu (sklapanju brakova) što u konačnici plodi novim poremećajima u prirodnoj dinamici ukupnog stanovništva. Izrazita prevlast žena nad muškarcima u kontingentu starog stanovništva ili feminizacija starijih dobnih skupina (Feletar, 1991.) posljedica je diferencijalnog mortaliteta ili većeg stradanja muškaraca tijekom i nakon II. svjetskog rata, ali i selektivne emigracije između dva rata i neposredno nakon njih, u kojoj je više sudjelovalo muško stanovništvo.

DOBNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA PODRAVINE

Najvažniji demografski proces vezan uz razvoj dobne slike stanovništva Podravine jest proces demografskog starenja ili senilizacije stanovništva, tj. pogoršanja dobnog sastava stanovništva koje se najzornije očituje u poremećajima odnosa između velikih dobnih skupina. Još sredinom 1980-ih godina argumentirano se tvrdilo da stanovništvo Hrvatske, u odnosu na svoju opću društveno-gospodarsku razvijenost, prebrzo stari, a da će zbog negativnih implikacija toga procesa buduća razdoblja biti obilježena još nepovoljnijom dinamikom razvoja dobne slike naseljenosti. (Friganović, 1985.) Sličan zaključak možemo pripisati i razvoju dobne strukture stanovništva Podravine.

Rezultati popisa 1971. i 2001. godine² nam otkrivaju da je u Podravini između te dvije godine broj mladog stanovništva (0-19 godina starosti) smanjen za 25,9%, zrelog stanovništva (20-59 godina starosti) za 7,4%, dok je broj starog stanovništva (60 godina i više), unatoč ukupnoj depopulaciji prostora, povećan za 6,6%. Drugim riječima, stagnacijom ili čak padom broja stanovnika Podravine, povećan je broj i udjel stanovnika onih dobnih skupina (iznad 50 godina starosti) koje su u migracijskom smislu nepokretnije. Još pouzdaniji pokazatelj demografskog starenja podravskog stanovništva jest promjena koeficijenta mladosti i starosti populacije.³ Uznapređevalost demografskog starenja nesumnjivo potvrđuje podatak da je između 1971. i 2001. godine koeficijent mladosti smanjen s 28,7 na 23,7 (mladih na 100 ukupnih stanovnika), dok je istodobno koeficijent starosti povećan s 18,8 na 22,3 (starih na 100 ukupnih stanovnika). Dakle, više od petine stanovništva Podravine starije je od 60 godina života. U cjelini uzevši, Podravina ima staro stanovništvo, s tim da sve manji koeficijent mladosti upućuje na daljnje i dublje pogoršanje demoreprodukcijских (vitalnih) potencijala kraja.

Ovakav razvoj dobne slike naseljenosti izravna je posljedica nekoliko destabilizacijskih čimbenika demografskog razvoja Podravine među koje, napose, valja ubrojiti: izravne i neizravne demografske gubitke povezane s I. i II. svjetskim ratom, zatim selektivnu emigraciju te nepovoljne tendencije u biodinamici koja je ponajviše obilježena trendom kontinuiranog pada nataliteta.

POKAZATELJI	Podravina ukupno		Đurđevačka Podravina		Koprivnička Podravina		Ludbreška Podravina	
	1971	2001	1971	2001	1971	2001	1971	2001
Koeficijent feminiteta	108,5	108,1	110,3	107,9	107,6	107,4	107,2	107,9
Koeficijent maskuliniteta	92,1	92,5	90,6	92,7	92,9	93,2	93,3	92,7
Koeficijent mladosti	28,7	23,7	28,4	24,3	28,9	23,3	29,1	23,5
Koeficijent starosti	18,8	22,3	19,9	26,3	18,3	21,8	18,0	22,6

Koef. ukupne dobne ovisnosti	91,2	85,7	93,9	90,7	89,7	82,6	89,7	86,2
Koef. dob. ovisnosti mladih	55,1	44,1	55,2	46,6	54,9	42,7	55,4	43,9
Koef. dob. ovisnosti starih	36,1	41,6	38,7	44,1	34,8	39,9	34,2	42,3
% žen. stan. do 14 god. st.	19,6	16,0	19,5	16,8	19,7	15,7	19,7	15,7
% žen. fertilnog stan. (15-49 god.)	47,4	45,3	46,1	43,4	48,1	46,2	48,3	45,9
% žen. stan. starijeg od 50 god.	32,7	38,3	34,1	39,4	32,0	37,8	31,4	38,0
Koef. feminiteta uk. stan. do 19 god.	94,6	94,7	95,2	94,8	93,2	95,4	96,9	92,9
Koef. feminiteta uk. stan. 20-59 god.	107,7	96,5	109,8	95,5	107,1	97,0	104,9	97,0
Koef. feminiteta uk. starijeg od 60 god.	137,5	160,9	138,3	164,1	137,8	158,2	135,0	162,9

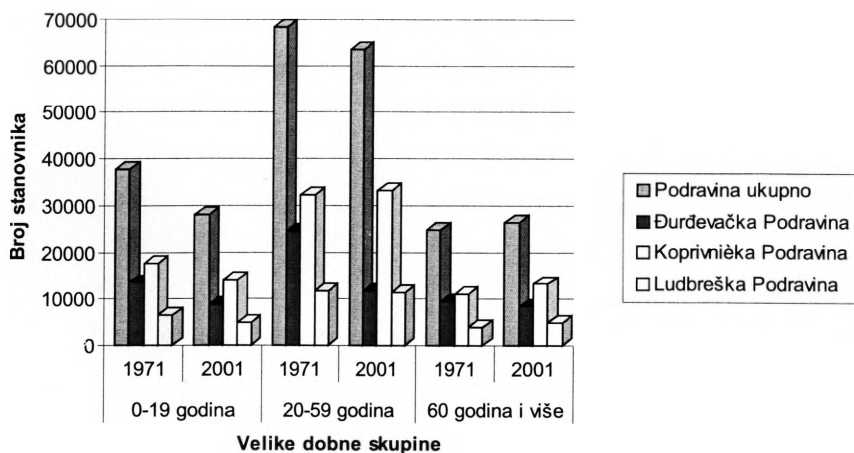
Tablica 12. Odabrani pokazatelji dobno-spolne strukture stanovništva Podravine 1971. i 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva i stanova 1971., *Stanovništvo, Pol i starost - I deo, Rezultati po naseljima i opštinama, Knjiga VIII.*, SZS, Beograd, 1973.; *Popis stanovništva 2001.*, DZSRH, Zagreb, 2002.

Negativan utjecaj svjetskih ratnih sukoba (a tako i Domovinskog rata) na dobnu strukturu stanovništva Podravine očituje se kroz izravne demografske gubitke vojnog osoblja, napose vojnootbezdatnog stanovništva (uglavnom 20-40 godina starosti), kroz izravne demografske gubitke civilnog stanovništva (velikim dijelom riječ je o djeci, starcima i ženskom stanovništvu), kroz migracijske gubitke (iseljeništvu, prognaništvu, izbjeglištvu) te kroz gubitke nataliteta koji se zbivaju zbog pada nupcijaliteta (broja sklopljenih brakova), razdvojenosti obitelji, poremećene opće društvene situacije, napose sigurnosne, psiholoških poremećaja i slično.

Negativan utjecaj migracija ostvaruje se ponajprije zbog njihove naglašene selektivnosti po dobi. Naime, svjetska, pa i hrvatska iskustva kazuju da u "redovitim" unutarnjim i vanjskim migracijskim kretanjima uglavnom sudjeluje najvitalniji dio radnosposobnog stanovništva dobni skupina između 20 i 40 godina starosti. Potonji čimbenici izravno utječu na stvaranje krnjih naraštaja u dobnoj strukturi dok se niskim natalitetom sužava dobna osnovica populacije, čime se ograničava priljev mladih naraštaja u vitalnu (fertilnu) i radno sposobnu dob. Tim čimbenicima poremećena dobna struktura stanovništva Podravine nepovoljno će utjecati na stopu ukupnog demografskog rasta, na razinu opće stope fertiliteta, opće stope mortaliteta, opće stope migracije te na razinu stope nupcijaliteta (bračnosti).

Jedan od najpouzdanijih analitičkih pokazatelja dobne strukture stanovništva, a time i procesa demografskog starenja stanovništva Podravine jest indeks starosti, izražen kroz promjenu odnosa između starog i mladog stanovništva. U demografskoj je teoriji poznato da ukoliko indeks starosti premaši vrijednost 40 (starih na 100 mladih stanovnika), govorimo o staroj populaciji. Kako se vidi iz predloženih podataka, ukupno stanovništvo Podravine 1971. godine imalo je indeks starosti 65,5 te time značajno premašilo graničnu vrijednost koja omeđuje mladu od stare populacije. Popisom sta-

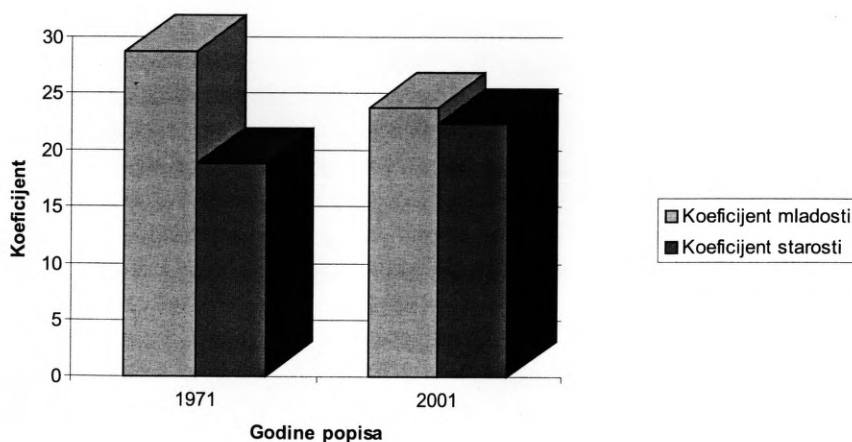

Slika 3. Velike dobne skupine stanovništva Podravine 1971. i 2001. godine

novništva 2001. godine utvrđen je indeks starosti ukupnog stanovništva Podravine od čak 94,3. Mlado i staro stanovništvo Podravine gotovo je izjednačeno što ima brojne negativne demografske, društvene i gospodarske implikacije.

Osim indeksa starosti, također jedan od značajnijih analitičkih pokazatelja dobne strukture stanovništva i dosegnute razine procesa demografskog starenja jest i koeficijent dobne ovisnosti stanovništva. Ovaj koeficijent pokazuje opterećenost stanovništva u zreloj (radnoj) dobi mladim, odnosno starijima. Razlikujemo ukupni koeficijent dobne ovisnosti te koeficijente dobne ovisnosti mladih i starih. Ovi su koeficijenti iznimno valjan orijentir u ocjeni u kojoj je mjeri radno aktivno stanovništvo opterećeno radno neaktivnim kontingentima stanovništva.

Koeficijent ukupne dobne ovisnosti stanovništva Podravine između 1971. i 2001. godine nalazi se u

Slika 4. Promjena koeficijenta mladosti i starosti stanovnika Podravine između 1971. i 2001. godine

padu (91,2 1971. i 85,7 2001.). Međutim, mnogo su važnije promjene koeficijenta dobne ovisnosti mladog i starog stanovništva. Aproximativan pokazatelj opterećenosti radno aktivnog stanovništva mladim naraštajima između 1971. i 2001. godine smanjen je s 55,1 na 44,1 ili za 20% dok je opterećenost starim naraštajima povećana s 36,1 na 41,6 ili za 15,2%. To, drugim riječima, znači da se sve više sužava radno-vitalna potencijalna osnovica podravskog stanovništva, s izrazito negativnim posljedicama po kretanje nataliteta i fertiliteta te po ekonomsku aktivnost stanovništva, a time i po ukupnu gospodarsku razvijenost prostora. S druge, pak, strane sve veća opterećenost radno aktivnog kontingenta radno neaktivnim dijelom populacije u sklopu kontingenta starog stanovništva nesumnjivo znači povećanje društvene i državne skrbi (novčanih sredstava) u socijalnom, zdravstvenom i mirovinskom zbrinjavanju tih osoba.

Zaključno možemo istaknuti da je neprijeporno da su pad nataliteta, uz ruralni egzodus (selektivna emigracija), najvažniji suvremeni destabilizacijski čimbenici uznapredovalog procesa demografskog starenja i vrlo visokog stupnja ukupne ostarjelosti stanovništva Podravine na početku XXI. stoljeća.

EKONOMSKA STRUKTURA STANOVNIŠTVA PODRAVINE

Prožetost i međusobna uzročno-posljedična uvjetovanost društveno-gospodarskog razvoja i demografskih kretanja na određenom prostoru najzornije se očituje u ekonomskoj strukturi stanovništva kao razmjerno pouzdanom pokazatelju ukupne razvijenosti nekoga prostora. (Wertheimer-Baletić, 1978.) Što je viša stopa ekonomske aktivnosti stanovništva, to prostor odlikuje veća ekonomska razvijenost i vice versa.

Promjena opće stope aktivnosti stanovništva (udjela aktivnog u ukupnom stanovništvu u zemlji) između 1971. i 2001. godine pokazuje da se radna angažiranost ukupnog stanovništva Podravine nalazi u padu. Naime, u promatranih je trideset godina opća stopa aktivnosti stanovništva pala s 54,2% na 45,6%. Broj aktivnog stanovništva Podravine smanjen je za 24,3%, uz istodobni značajan porast osoba s osobnim prihodima (većinu čine umirovljenici) za 515%! Pad ekonomski aktivnog stanovništva Podravine posljedica je pada broja i udjela stanovništva u pred-radnoj i radno aktivnoj dobi te porasta broja i udjela stanovništva u post-radnoj dobi života⁴, ali i promjena, pa i poremećaja u gospodarskim odnosima i strukturi.

Jedan od temeljnih pokazatelja ekonomske strukture stanovništva jest njegova podjela na poljoprivredno i nepoljoprivredno stanovništvo. U promjeni odnosa poljoprivredno-nepoljoprivredno stanovništvo zrcali se dinamika društveno-gospodarskog razvoja nekoga prostora. Na promjene u ekonomskoj strukturi stanovništva u Podravini najsnažnije su utjecali procesi industrijalizacije i deagrarizacije. Procesu industrijalizacije, shvaćeni ponajprije kao širenje industrije u geografski prostor te uzročno-posljedični utjecaj industrije na transformaciju toga prostora, potaknuli su i bitno osnažili preobrazbu izvornog agrarno-ruralnog prostora Podravine. Industrijalizacija je, s jedne strane, izazvala promjene u poljoprivrednoj proizvodnji kao gospodarskoj djelatnosti, ali je pospješila i promjene u ekonomskoj slici, dinamici i prostornom razmještaju stanovništva. Te se promjene najjasnije očituju u procesima deagrarizacije, tj. napuštanju poljoprivrede kao djelatnosti i procesima deruralizacije, tj. napuštanju sela kao mjesta življenja.

Sastavnice Podravine	Godina	Aktivno	Osobe s osobnim prihodima	Uzdržavano	Ukupno poljopr.	Aktivno poljopr.	% Akt. u uk. stan.	% poljopr. u uk. stan.
Đurđevačka	1971	28212	1507	18069	35225	23090	59,0	73,7
Podravina	2001	15981	8829	11306	7785	5059	44,2	21,6
Koprivnička	1971	30004	3387	27695	32347	19145	49,1	53,0
Podravina	2001	27683	14779	18207	6309	3981	45,6	10,4
Ludbreška	1971	12915	731	8694	14855	9428	57,8	66,5
Podravina	2001	10199	5384	5671	3518	2488	48,0	16,6
Podravina	1971	71131	5625	54458	82427	51663	54,2	62,8
Ukupno	2001	53863	28992	35184	17612	11528	45,6	14,9

Tablica 13. Ukupno, aktivno i poljoprivredno stanovništvo Podravine 1971. i 2001. godine.

Izvor: Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Poljoprivredno stanovništvo, Rezultati po naseljima i opštinama, Knjiga XI., SZS, Beograd, 1973.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb, 2002.

Deagrarizacija u pojmovnom smislu označava prijelaz od poljoprivrednih k nepoljoprivrednim zanimanjima. Popisi stanovništva taj prijelaz najjasnije iskazuju kroz smanjenje broja i udjela poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu, odnosno kroz smanjenje udjela radno aktivnog stanovništva u poljoprivredi, odnosno primarnim djelatnostima. Intenzitet napuštanja poljoprivrede kao djelatnosti, iskazan u promjeni (smanjenju) broja i udjela poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu, jedan je od najizraženijih pokazatelja razine razvijenosti nekoga prostora. (Puljiz, 1977.) Procesi deagrarizacije posljedica su odgovarajućeg industrijskog razvoja, odnosno naprednije društvene podjele rada. Jačanje industrije je, između ostalog, za posljedicu imalo veću potražnju za radnom snagom. Istodobno je u agrarnu proizvodnju uveden niz inovacija, zahvaljujući kojima je iz poljoprivrednih djelatnosti oslobođen dio radne snage koja je svojim najvećim dijelom bila usmjerena prema nepoljoprivrednim, najvećim industrijskim zanimanjima i djelatnostima. (Živić, 2002.)

Između 1971. i 2001. godine udjel poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu u Podravini smanjen je sa 62,8% na 14,9%. Istodobno, apsolutni broj poljoprivrednog stanovništva zabilježio je smanjenje od 21,4%. Dio toga pada posljedica je promjena u popisnoj definiciji i popisnom obuhvatu poljoprivrednog stanovništva, no najveći dio toga pada ipak je posljedica promjena u društveno-gospodarskom razvoju Podravine. Prema popisu 2001. godine najmanji udjel poljoprivrednog stanovništva ima koprivnička Podravina (10,4%). Za njom slijedi ludbreška Podravina sa 16,6% te đurđevačka Podravina s 21,6% poljoprivrednog stanovništva. U odnosu na 1971. godinu najveći pad apsolutnog broja poljoprivrednoga stanovništva zabilježila je koprivnička Podravina (-80,5%); u đurđevačkoj Podravini broj poljoprivrednog stanovništva smanjen je za 77,9%, a u ludbreškoj Podravini za 76,3%. Opća stopa deagrarizacije (prosječan godišnji pad apsolutnog broja poljoprivrednika) iznosila je između 1971. i 2001. godine 2,6% za cijelu Podravinu i đurđevačku Podravinu, 2,7% za koprivničku Podravinu te 2,5% za ludbrešku Podravinu.

Potonji nam podaci jasno pokazuju da poljoprivredno stanovništvo više nije dominantan društveno-gospodarski sloj Podravine. Napuštanje poljoprivrede kao djelatnosti većinom je bilo i još uvijek jest motivirano materijalnim, tj. ekonomskim razlozima pa se kroz dosadašnji opseg deagrarizacije mogu jasno uočiti mjesto i položaj poljoprivrede u društvu i gospodarskom sustavu.

Unatoč smanjenju, Podravina je zadržala iznadprosječni udjel poljoprivrednog stanovništva u odno-

su na Hrvatsku u cijelosti, u kojoj je prema popisu 2001. godine udjel poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu iznosio 5,5%. To znači da je Podravina, unatoč snažnoj industrijalizaciji, zadržala agrarnije značajke u odnosu na hrvatski prosjek te da su se procesi industrijalizacije i urbanizacije odvijali bitno sporije nego u nekim drugim, naročito industrijskim područjima Hrvatske.

Dosegnutu razinu promjena u ekonomskoj strukturi stanovništva Podravine te preobrazbe socio-gospodarske strukture u podravskom prostoru, zorno ilustriraju i dokazuju i promjene u sektorima gospodarskih djelatnosti. Ekonomska struktura radno aktivnog stanovništva rezultanta je razmjerno široke ljestvice gospodarskih djelatnosti koje se, zbog preglednosti, obično svrstavaju u tri osnovna sektora djelatnosti: primarni (I) koji obuhvaća - pojednostavljeno rečeno - poljoprivredne djelatnosti (poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo, stočarstvo, vodoprivreda), sekundarni (II) koji obuhvaća industrijske djelatnosti (industrija, rudarstvo, proizvodno zanatstvo, graditeljstvo) i tercijarni sektor (III) koji obuhvaća neproizvodne djelatnosti (promet, ugostiteljstvo, trgovina, bankarstvo, prosvjeta, znanost, kultura, obrana, uprava...).

U demografskoj je teoriji poznato da mali udjel aktivnog stanovništva u primarnim djelatnostima svjedoči o odmaklom stupnju deagrarizacije i urbanizacije, a veliki udjel o ekstenzivnosti poljoprivrede. Mali udjel sekundarnog sektora dokaz je slabog razvoja industrije dok veći udjel sekundarnog sektora svjedoči o jakoj industrijskoproduktivnoj osnovi društva. Veći udjel tercijarnog sektora može biti dokaz razvijene društvene podjele rada, ali i poremećaja u strukturi aktivnog stanovništva, naposre ako su oni izazvani nepovoljnim društveno-gospodarskim razvojnim procesima. Smanjenje značenja primarnih djelatnosti, a porast značenja sekundarnih i osobito tercijarnih djelatnosti izravna je posljedica urbano bazirane industrijalizacije i deagrarizacije prostora.

Podravina je tijekom trideset promatranih godina (1971.-2001.), zahvaljujući procesima deagrarizacije, doživjela preobrazbu od prostora s pretežito agrarnim gospodarskim značajkama do kraja u kojemu su industrijalizacija i tercijarizacija društva i gospodarstva uhvatila duboke korijene. Naime, 1971. godine u primarnom je sektoru djelatnosti zanimanje obavljalo čak 74,5% aktivnog stanovništva Podravine u zemlji. Istodobno, u sekundarnom je sektoru zanimanje obavljalo 15,0%, a u tercijarnom sektoru tek 9,9% aktivnog stanovništva. Trend promjene udjela aktivnog stanovništva prema sektorima djelatnosti do 2001. godine neprijeporno pokazuje da su u Podravini od početka 1970-ih godina procesi deagrarizacije, industrijalizacije i tercijarizacije bili dominantni razvojni procesi u društvu i gospodarstvu. Da je to tako, nesumnjivo kazuju podaci da je broj aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje u primarnim djelatnostima u zemlji smanjen za tri četvrtine (-75,6%) dok je broj aktivnog stanovništva u sekundarnom i tercijarnom sektoru povećan za 56,3% i 131,1%. Zahvaljujući tome, do 2001. godine udjel aktivnog stanovništva Podravine u primarnom sektoru djelatnosti smanjen je na 28,0%, u tercijarnom sektoru povećan na 36,1% te u sekundarnom sektoru djelatnosti povećan na 35,4%. Dakle, Podravina je u tih trideset godina prešla tri faze razvoja ekonomske strukture; od odnosa I - II - III 1971. godine, do odnosa II - III - I 2001. godine.

Više je nego očito da se stanovništvo Podravine u gospodarskom smislu sve više odvaja od poljoprivrede te da važnost nepoljoprivrednih zanimanja postaje sve veća. Drugim riječima, poljoprivredne djelatnosti i zanimanja, donedavno temeljne gospodarske djelatnosti podravskog stanovništva, imaju sve manje značenje.

Jasno je da se procesi deagrarizacije i transformacije ekonomske strukture ne odvijaju jednakom dinamikom na cijelom podravskom prostoru. Drugim riječima, s obzirom na industrijalizaciju i tercijarizaciju Podravine, postoji odgovarajuća prostorna različitost. Ona je posljedica niza međusobno uv-

jetovanih i prožetih čimbenika demografskog i gospodarskog razvoja, od prirodno-geografskih karakteristika prostora, preko prometno-geografskih pretpostavki razvoja pa do naslijeđenih ali i suvremenih društveno-gospodarskih procesa.

Sastavnice Podravine	Godina	Primarni sektor		Sekundarni sektor		Tercijalni sektor	
		Apsolutno	%	Apsolutno	%	Apsolutno	%
Đurđevačka Podravina	1971*	22098	84,2	2070	7,9	1937	7,4
	2001**	5239	40,9	3014	23,5	4465	34,9
Koprivnička Podravina	1971*	18014	65,3	5617	20,4	3748	13,6
	2001**	4187	19,5	8486	39,6	8670	40,4
Ludbreška Podravina	1971*	8811	74,3	2156	18,2	844	7,1
	2001**	2522	30	3884	46,2	1953	23,2
Podravina ukupno	1971*	48923	74,5	9843	15	6529	9,9
	2001**	11948	28	15384	36,1	15088	35,4

Tablica 14. Aktivno stanovništvo Podravine koje obavlja zanimanje u zemlji prema sektorima djelatnosti 1971. i 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, delatnost, Rezultati po naseljima i opštinama, Knjiga X., SZS, Beograd, 1974.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb, 2002.

* Razlika od ukupnog aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje i 100% odnosi se na kategorije - "van delatnosti" i "nepoznata delatnost".

** Razlika do ukupnog aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje i 100% odnosi se na kategoriju - "nepoznata delatnost".

Jedina sastavnica Podravine u kojoj je, unatoč procesima deagrarizacije i industrijalizacije, primarni sektor djelatnosti zadržao relativnu većinu (40,9%) u odnosu na sekundarni (23,5%) i tercijalni sektor (34,9%) jest Đurđevačka Podravina. U njoj je najslabije odmakao proces preobrazbe ekonomske strukture od agrarne k agrarno-industrijskoj jer je 2001. godine ustanovljen vrlo nepovoljan odnos sektora djelatnosti I - III - II. Transfer radne snage iz poljoprivrednih u nepoljoprivredne djelatnosti zbog sporije industrijalizacije i tercijarizacije u ovome se prostoru odvijao bitno sporije nego u drugim dijelovima Podravine. (Feletar, 1981.)

U transformaciji ekonomske strukture stanovništva i gospodarskih djelatnosti najdalje je odmakla Koprivnička Podravina. U njoj je tradicionalni odnos sektora djelatnosti (I - II - III) pod utjecajem industrijalizacije i deagrarizacije transformiran u tipičan tercijarno-industrijski odnos (III - II - I). Koprivnička Podravina je sastavnica podravskoga prostora u kojoj su se procesi industrijalizacije, deagrarizacije, deruralizacije i urbanizacije odvijali bitno brže i snažnije nego u drugim dijelovima Podravine.

Zaključno valja istaknuti da se u narednom razdoblju može očekivati usporavanje i bitno slabljenje deagrarizacijskih procesa u Podravini i to shvaćenih, ne samo kroz pad broja i udjela poljoprivrednog stanovništva, nego i kroz pad udjela aktivnog stanovništva u primarnim djelatnostima. Naime, značajno ostarjela dobna struktura stanovništva, kao i niska razina demoreprodukcijских procesa u Podravini, napose na selu, uvjetuju sve manje emigracijske i deagrarizacijske potencijale kontingenta poljoprivrednog i ruralnog stanovništva. U ruralnim područjima Podravine, koja su bila izvoristom deagrarizirane poljoprivredne radne snage, koju je naprosto upijala ubrzana industrijalizacija bivših podravskih općinskih središta (Koprivnica, Đurđevac, Ludbreg) ili drugih hrvatskih centara, napose Zagreba i Varaždina, ostali su uglavnom stari ljudi koji nemaju ni mogućnosti niti želje za napuštanjem poljoprivrede kao djelatnosti ili sela kao mjesta življenja.

NARODNOSNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA PODRAVINE

Podravina ima jednu od najhomogenijih narodnosnih struktura u Republici Hrvatskoj. Izrazita hrvatska većina u ukupnom stanovništvu koju samo u ovome prilogu pratimo unazad stotinjak godina, nesumnjivo ukazuje na homogenost povijesno-političkog, društvenog i demografskog razvoja prostora kojega - u cjelini uzevši - ne karakteriziraju burne ili korjenite političke, teritorijalne ili nacionalne promjene. S obzirom na povoljan prometno-geografski položaj te značajne prirodno-geografske mogućnosti naseljavanja, Podravina je tijekom proteklih razdoblja u znakovitoj mjeri bila i otvoreno migracijsko područje iz kojega se iseljavalo, ali u kojega se u značajnoj mjeri i useljavalo. Potonje je doprinijelo da se uz Hrvate kao većinski narod u Podravinu nasele i pripadnici drugih narodnosnih skupina, prije svega Srbi, zatim Mađari, Nijemci, Česi, Slovaci, Slovenci i dr.

Sastavnice Podravine	Godine	Hrvati	Česi	Mađari	Nijemci	Slovenci	Srbi	Ost. i nep.
Đurđevačka Podravina	1900	48901	26	2891	154	288	674	505
	1948	53314	14	393	13	87	411	61
	1991	39700	1	30	6	20	204	940
	2001	35593	3	27	1	13	106	373
Koprivnička Podravina	1900	43999	123	1785	333	453	6153	2469
	1948	52464	33	368	5	327	4858	95
	1991	54886	22	77	9	128	3066	2864
	2001	57173	15	75	16	88	1804	1498
Ludbreška Podravina	1900	19353	41	141	91	162	574	29
	1948	23232	4	3	1	32	364	13
	1991	21171	4	1	4	28	168	472
	2001	20755	2	4	6	27	148	312
Podravina ukupno	1900	112253	190	4817	578	903	7401	3003
	1948	129010	51	764	19	446	5633	169
	1991	115697	27	108	19	176	3438	4336
	2001	113521	20	106	23	128	2058	2183

Tablica 15. Narodnosna struktura stanovništva Podravine prema popisima 1900., 1948., 1991. i 2001. godine

Izvor: Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.-1991. po naseljima, DZSRH, Zagreb, 1998.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb, 2002.

Kada su u pitanju osnovna obilježja narodnosne slike Podravine nužno je istaknuti tri bitna momenta. Prvo, izrazita hrvatska većina tijekom XX. stoljeća (1900. Hrvati su u Podravini činili 86,9% ukupnog stanovništva) do početka XXI. stoljeća još je više utvrđena. Naime, prema rezultatima popisa 2001. godine Hrvati u Podravini čine čak 96,2% ukupnog stanovništva. Posljedica je to donekle porasta broja Hrvata u Podravini između 1900. i 2001. godine, ali još više pada broja, a time i udjela nehrvatskih narodnosnih skupina³ što je bilo potaknuto odgovarajućim povijesno-političkim procesima i teritorijalnim promjenama koje vežemo uz I. i II. svjetski rat, ali - dakako - i zahvaljujući procesima deagrarizacije i deruralizacije kojima su u najnovije doba bile podvrgnute gotovo sve narodnosne skupine podravskog stanovništva.

Drugo, utjecaj specifičnih političkih procesa i teritorijalnih promjena u podravskome kraju, kao dije- la širih geopolitičkih procesa koji su zahvatili cjelokupan hrvatski teritorij tijekom i po okončanju I. i II. svjetskog rata, na dinamiku i razvoj narodnosnog sastava stanovništva Podravine nesumnjivo do- lazi do izražaja u promjeni broja i udjela mađarske i njemačke narodnosne skupine koje su, kao po- litički gubitnici nakon svjetskih ratova, doživjeli posvemašnji politički progon te prisilni egzodus čime su gotovo prestale postojati kao narodnosne skupine podravskoga stanovništva. Dok su 1900. godi- ne Mađari i Nijemci u Podravini imali ukupno 5.395 svojih pripadnika te činili 4,1% ukupnog stan- ovništva, do 1948. godine njihov broj se smanjio na 783 osobe ili za 85,5%, odnosno na 0,6% ukupnog stanovništva. Demografski regres ionako malobrojnih Mađara i Nijemaca iz Podravine nas- tavio se i tijekom druge polovice XX. stoljeća. Tako je popisom 2001. godine u Podravini popisano 106 Mađara i svega 23 Nijemca. To znači da je početkom XXI. stoljeća u Podravini ostalo živjeti sve- ga 2,4% njemačkog i mađarskog stanovništva od prije stotinjak godina. Danas Nijemci i Mađari čine skromnih 0,1% stanovništva Podravine. Znakovito smanjenje broja pripadnika i udjela u ukupnom stanovništvu Podravine između 1900. i 2001. godine zabilježili su i Slovenci te Srbi. Pad broja Slo- venaca od čak 85,8% ne sugerira da se radi, zapravo, o vrlo malom apsolutnom regresu broja sta- novnika (svega 775 osoba), ali je njihov udjel u ukupnom stanovništvu ipak smanjen s 0,7% na 0,1%. Pad broja i udjela srpskog stanovništva u Podravini mnogo je znakovitiji jer se radi o razmjerno broj- noj narodnosnoj skupini. Godine 1900. u Podravini je živio 7.401 pripadnik srpske narodnosne sku- pine. Srbi su tada činili uvažavajućih 5,7% ukupnog stanovništva Podravine. Do 2001. godine broj Srba je smanjen na 2.058 osoba ili za 72,2%, a udjel na 1,7% ukupnog podravskog stanovništva. De- mografski regres podravskih Srba valja promatrati u kontekstu njihove brže i snažnije deagrarizacije i deruralizacije, tj. napuštanja podravskoga kraja te naseljavanja u većim hrvatskim gradovima, naro- čito u Zagrebu, ali i emigracijom prema Srbiji tijekom druge polovice XX. stoljeća. Značajno brojča- no smanjenje Srba između 1991. i 2001. godine (pad broja od 40,1%) dijelom je posljedica njihova iseljavanja iz Hrvatske zbog neprihvatanja postojanja hrvatske države, ali dijelom vjerojatno i asi- milacijskih procesa, naročito mladih naraštaja srpskog stanovništva Podravine.

Treće, unatoč visokom stupnju narodnosne homogenosti, Podravinu na nižim razinama promatranja ipak karakterizira svojevrsna narodnosna prostorna diferenciranost ili nejedinstvenost. Najhomoge- niji narodnosni sastav ima đurđevačka Podravina, u kojoj Hrvati čine 98,6% ukupnog stanovništva. Od ostalih narodnosnih skupina izdvajaju se jedino Srbi sa skromnih 0,3% stanovništva kraja. Narod- nosno najheterogeniji sastav stanovništva - ako se to uopće može tako reći - ima koprivnička Podra- vina. U njoj Hrvati čine ž'tek'' 94,2% ukupnog stanovništva. Daleko iza njih nalaze se Srbi s 3% te Mađari i Slovenci s 0,1% ukupnog stanovništva. Zanimljivo je istaknuti da u koprivničkoj Podravini živi gotovo 90% svih Srba Podravine. Oni su u ovoj sastavnici podravskoga prostora 1900. godine či- nili čak 11,1% ukupnog stanovništva.

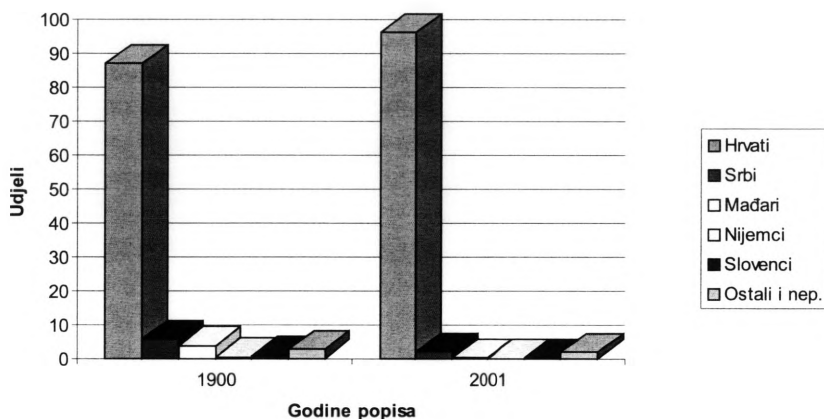
Narodnosna pripadnost	Godina	Đurđevačka Podravina	Koprivnička Podravina	Ludbreška Podravina	Podravina Ukupno
Hrvati	1900	91,5	79,5	94,9	86,9
	1948	98,2	90,2	98,2	94,8
	1991	97,1	89,9	96,9	93,5
	2001	98,6	94,2	97,7	96,2
	1900	1,3	11,1	2,8	5,7

	1948	0,8	8,4	1,5	4,1
	1991	0,5	5,0	0,8	2,8
	2001	0,3	3,0	0,7	1,7
Mađari	1900	5,4	3,2	0,7	3,7
	1948	0,7	0,6	0,0	0,6
	1991	0,1	0,1	0,0	0,1
	2001	0,1	0,1	0,0	0,1
Nijemci	1900	0,3	0,6	0,4	0,4
	1948	0,0	0,0	0,0	0,0
	1991	0,0	0,0	0,0	0,0
	2001	0,0	0,0	0,0	0,0
Slovenci	1900	0,5	0,8	0,8	0,7
	1948	0,2	0,6	0,1	0,3
	1991	0,0	0,2	0,1	0,1
	2001	0,0	0,1	0,1	0,1

Tablica 16. Udjeli narodnosnih skupina u ukupnom stanovništvu Podravine prema popisima 1990., 1948., 1991. i 2001. godine

Izvor: Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.-1991. po naseljima, DZSRH, Zagreb, 1998.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb, 2002.

* Razlika do 100% odnosi se na ostale narodnosne skupine te na nepoznato.

Slika 5. Promjena udjela narodnosnih skupina stanovništva Podravine između 1900. i 2001. godine

Bilješke:

- Više o prostornom rasporedu i promjeni broja stanovništva Podravine u razdoblju 1991.-2001. vidjeti kod Feletara (2002.). Jedini nedostatak tog članka je taj što se podaci o broju stanovnika odnose na tzv. privremene odnosno prethodne rezultate popisa stanovništva ne samo za 2001. godinu (što je objektivno bilo uvjetovano vremenom izlaženja članka), nego čak i za 1981. i 1991. godinu.
- Izvor: Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Pol i starost - I deo, Rezultati po naseljima i opštinama, Knjiga VIII., SZS, Beograd, 1973.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb, 2002.

3. Koeficijent mladosti pokazuje broj mladih, a koeficijent starosti broj starih na 100 ukupnih stanovnika nekoga prostora. Koeficijent mladosti i starosti se mogu iskazati i u relativnom pokazatelju (u %) te onda označavaju udjel mladih i starih u ukupnom stanovništvu.
4. Između 1971. i 2001. godine apsolutni broj stanovnika Podravine u radno aktivnoj dobi (15 do 64 godina starosti) smanjen je za približno 9% te u pred-radnoj dobi (do 14 godina starosti) za 27%, dok je u post-radnoj dobi života (65 godina i stariji) porast broja stanovnika iznosio oko 13%.
5. Između 1900. i 2001. godine broj Hrvata u Podravini je porastao za 1,1%, ili apsolutno za 1.268 osoba. Istodobno, nehrvatske su narodnosne skupine zabilježile pad broja pripadnika od čak 12.382 stanovnika ili za golemih 73,3%!

Literatura:

1. Feletar, D. (1981): Stanovništvo Podravine 1981. godine, Podravski zbornik 1981., Muzej grada Koprivnice, Koprivnica.
2. Feletar, D. (1983): Industrija kao faktor promjena prostorne distribucije stanovništva u Podravini, Geografski glasnik 45, Savez geografskih društava Hrvatske, Zagreb.
3. Feletar, D. (1991): Promjene u prostornom rasporedu stanovništva Podravine 1991. godine, Podravski zbornik 1991., Muzej grada Koprivnice, Koprivnica.
4. Feletar, D. (2002): Promjene u prostornom rasporedu naseljenosti Koprivničko-križevačke županije s osobitim osvrtom na razdoblje od 1991. do 2001. godine, Podravina 1. Časopis za multidisciplinarna istraživanja, Koprivnica.
5. Friganović, M. (1987): Demogeografija, Stanovništvo svijeta, Školska knjiga, Zagreb.
6. Puljiz, V. (1977): Eksodus poljoprivrednika, Biblioteka Sociologije sela, Zagreb.
7. Wertheimer-Baletić, A. (1978): Ekonomska aktivnost stanovništva, Demografski aspekti, Školska knjiga, Zagreb.
8. Wertheimer-Baletić, A. (1999): Stanovništvo i razvoj, MATE, Zagreb.
9. Živić, D. (2002): Odabrane značajke demografske strukture seoskih naselja u Hrvatskoj 1953.-1991. godine, Prostor iza, Kako modernizacija mijenja hrvatsko selo, Štambuk, M; Rogić, I; Mišetić, A. (ur), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.